

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 339.727.22

DOI: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/22.11>**Давиденко Н.М.**

доктор економічних наук, професор

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7469-5536>**Войцехівська С.І.**

аспірант

Національний університет біоресурсів і природокористування України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6704-409X>

ОФШОРИЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Розглянуто особливість сучасного розвитку економічних систем – інтенсифікацію процесів офшоризації економіки, що зумовлює актуальність тематики дослідження. Метою дослідження є здійснення аналізу теоретичних аспектів процесу офшоризації та встановлення її впливу на фінансову безпеку держави. У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи, методи теоретичного узагальнення, діалектичного пізнання, абстракції, індукції, синтезу, дедуції, методи статистичного та економічного аналізу. Проаналізовано вплив операцій round-tripping на обсяги прямих іноземних інвестицій в Україну, обсяги відтоку українського капіталу через офшорні зони та вказано на загрозливий обсяги офшоризації сучасної економіки. Проаналізовано теоретичні аспекти процесу офшоризації в системі фінансової безпеки держави. Виділено першочергові загрози, що становить офшоризація для фінансової безпеки та економіки держави у цілому. З'ясовано, що основна частина виведених капіталів повертається в економіку країни у вигляді round-trip-інвестицій. Проаналізовано співвідношення обсягу виведених капіталів і зовнішнього боргу різних держав та встановлено, що Україна належить до країн-лідерів за даним показником. Надано рекомендації щодо деофшоризації економіки країни та забезпечення її фінансової безпеки.

Ключові слова: офшор, офшорна юрисдикція, офшорна мережа, офшоризація, капітал, інвестиції, реінвоїсінг.

Постановка проблеми. Глобальна конкуренція та грандіозні потоки товарів, послуг і фінансових ресурсів формують попит на фінансову конфіденційність у межах офшорних юрисдикцій. Офшорна юрисдикція – це унікальне економічне явище, що являє собою територію зі спеціальним режимом для здійснення підприємницької діяльності та має низку переваг. Офшорний бізнес постійно видозмінюється та ускладнюється, адаптуючись до нових вимог та умов, зумовлених змінами законодавчої бази. Як наслідок, ускладнюються й схеми використання офшорних зон. Отже, сьогодні питання функціонування офшорних зон – чи не одне з найбільш актуальних і суперечливих.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основним проблемам офшоризації економіки, тінізації економіки та їхньому впливу на фінансову безпеку держави присвячено наукові праці українських та іноземних науковців, серед яких: Р. Кабрал,

А.В. Моллік, Е. Сауседо [1], Р. Гупта, П. Макена [2], Р.К. Гоель, Дж.В. Саноріс, Ф. Шнайдер [3], З.С. Варналії [4], М.І. Карлін, О.В. Борисюк [5].

Мета статті полягає у здійсненні теоретичного аналізу процесу офшоризації та її впливу на забезпечення фінансової безпеки держави.

Виклад основного матеріалу. Україна досить молода країна, яка не може обійти можливості і переваги офшорного бізнесу. Важливим процесом для економіки України є round-trip (повторне інвестування). Така схема стала не лише звичним явищем, а й одним з основних джерел фінансування української економіки та забезпечення економічного розвитку. Відповідно, round-trip – це українські інвестиції, що попередньо були виведені до офшорних юрисдикцій, а згодом повернулися як іноземні інвестиції. Співвідношення прямих іноземних інвестицій та round-trip-інвестицій в Україні зображено на рис. 1.

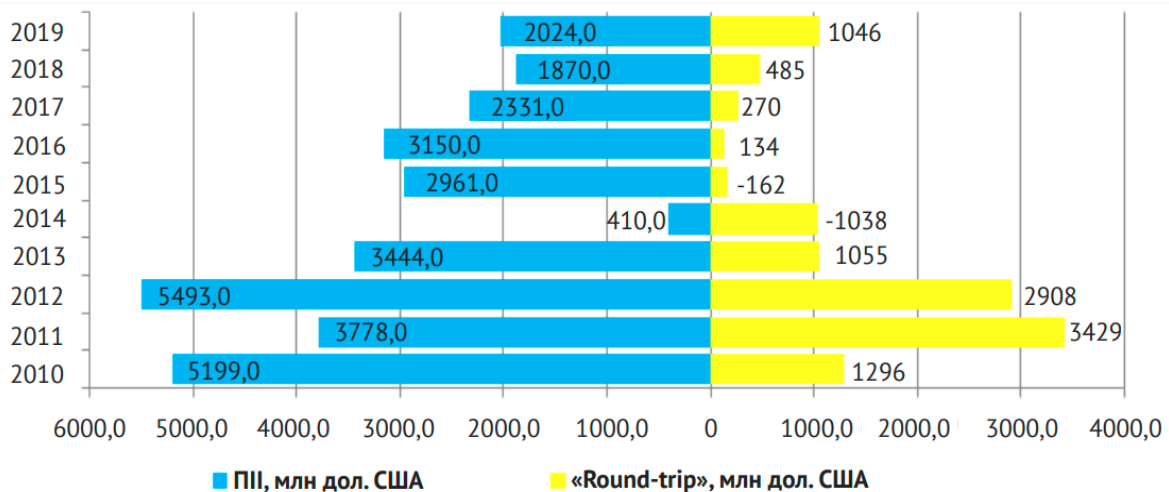

Рисунок 1 – Співвідношення прямих іноземних інвестицій та round-trip-інвестицій за 2010–2019 рр., млн дол. США

Джерело: [6]

Основними країнами-інвесторами в економіку України є Кіпр і Нідерланди (найвідоміші і найпопулярніші офшорні юрисдикції у Європі).

Розглянемо вплив операцій round-tripping на обсяги прямих іноземних інвестицій в Україну (рис. 2).

Найбільші обсяги інвестування round-tripping спостерігалися у 2010–2013 рр., перебуваючи на рівні 1,5% від загального обсягу ПІІ, з яких 8% інвестицій були спрямовані до підприємств реального сектору. У 2014–2015 рр. спостерігався відтік фінансових ресурсів з України за операціями, що пов'язані з полі-

тичними змінами в країні, а також початком воєнних дій на Сході. У 2016–2019 рр. відбулося поступове зростання чистого притоку коштів за операціями round-tripping, але вже в менших обсягах.

Розглянемо відношення виведеного капіталу до зовнішнього боргу України (рис. 4).

Проаналізувавши дані рис. 4, можна сказати, що співвідношення виведеного капіталу до зовнішнього боргу становить 1,29. Тобто обсяг виведених капіталів на 29% перевищує обсяг зовнішнього державного боргу.

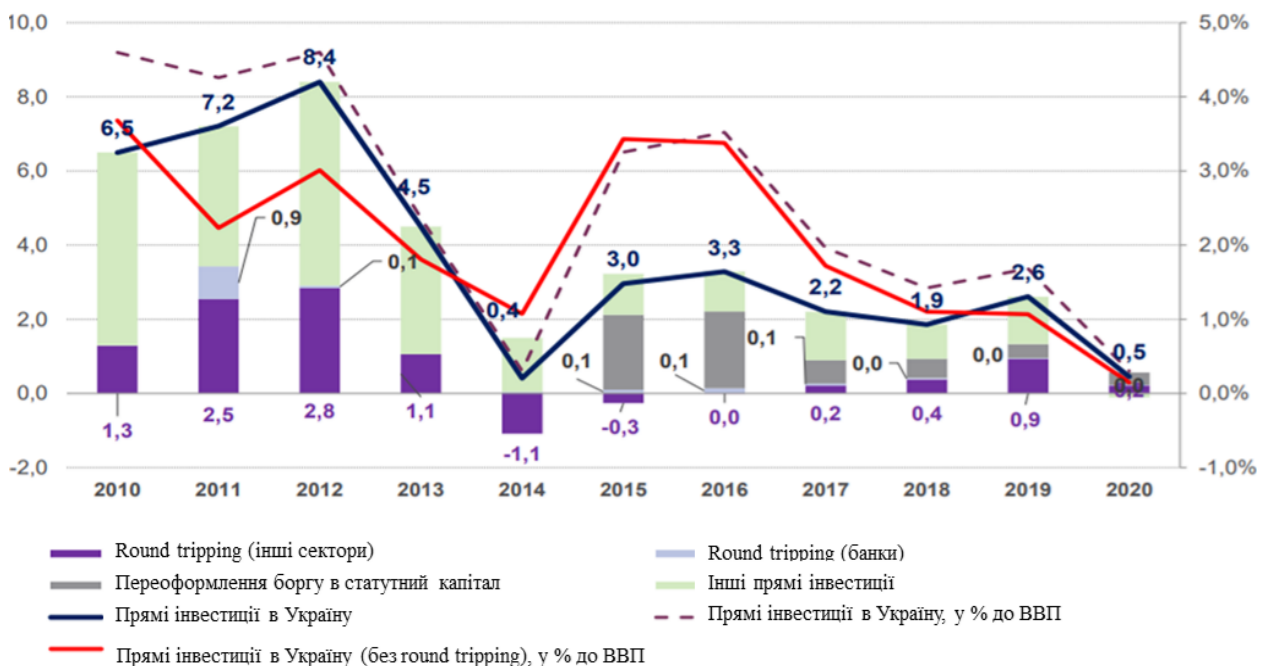

Рисунок 2 – Вплив операцій round-tripping на обсяги прямих іноземних інвестицій в Україну

Джерело: [7]

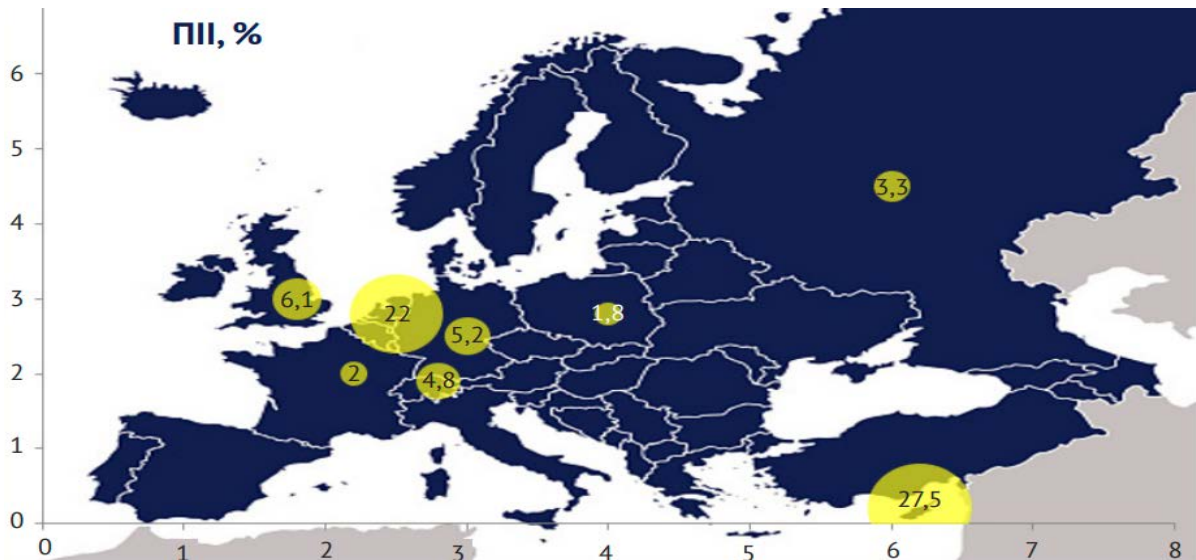

Рисунок 3 – Картографічне відображення країн походження інвестицій в українську економіку, %

Джерело: [8]

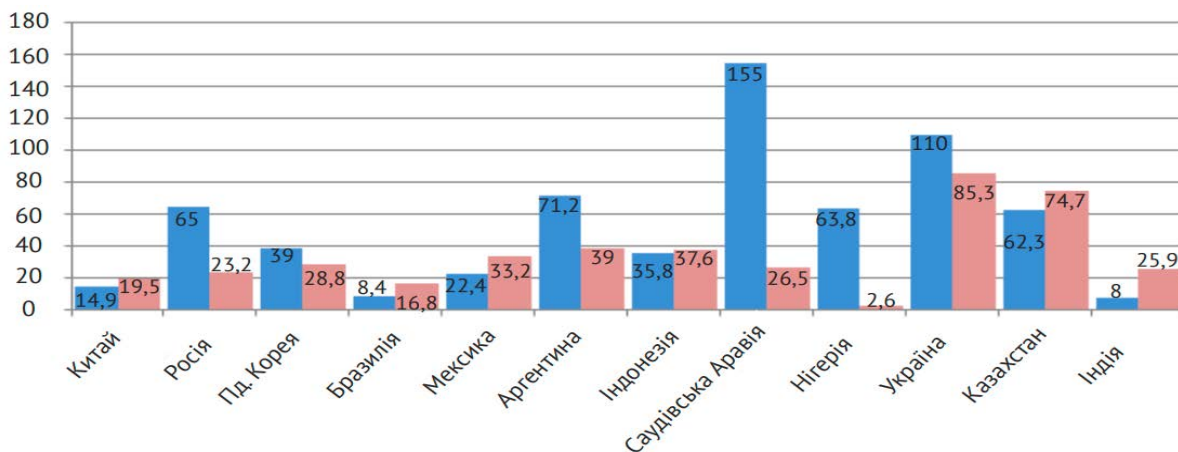

Рисунок 4 – Співвідношення обсягу виведених в офшори капіталів та зовнішнього боргу країни, млрд дол. США

Джерело: [8]

Згідно зі статистичними даними Міжнародного консорціуму журналістів-розслідувачів, наша країна посідає досить низьке місце в глобальній офшорній системі, оскільки безпосередньо з Україною пов'язано лише 0,23% вузлів, що становить 1 689 із 719 000 (для порівняння: частка ВВП України у світовому ВВП приблизно 0,12%), які пов'язані 0,25% зв'язків (3 095 з 1,3 млн) (рис. 5).

Проте, згідно з розслідуванням Pandora Papers за 2020 р., Україна є лідером за кількістю політиків, які використовують офшорні схеми. Звісно, на це впливають такі причини:

- зменшення оподаткування;
- захист активів від рейдерства;

- заощадження;
- іноземні банки, які обслуговують платежі, не часто хочуть працювати з українськими компаніями, бо Україна для них – одна з ризикованих країн.

У Києві планують відкрити представництво латвійського Baltic International Bank, головною ціллю якого буде надання консультативних послуг із ведення офшорного бізнесу, а ключовим завданням українського представництва буде проведення аналізу економічної та фінансової економічної ситуації України, зокрема банківського сектору.

У табл. 1 розглянемо відтік українського капіталу через офшорні зони.

Рисунок 5 – Місце України в глобальній офшорній мережі

Джерело: [9]

Спостерігається очевидний дисбаланс показників реального сектору економіки з ринком фінансових послуг та його інструментів, які застосовуються у торговельних відносинах.

За даними НБУ 2019 р., прямі іноземні інвестиції в Україну в розмірі 15,5 млрд дол. США були надходженням із Кіпру, а ще 10,2 млрд дол. США – із Нідерландів.

При цьому відкриті дані митної статистики вказують, що в 2019 р. товарообіг із Кіпром становив 113 млн дол. США, із них 74 млн дол. США – це імпорту. У 2020 р. товарообіг упав удвічі, проте з Кіпру імпортувалися невласливі товари для його промисловості: машини, фармацевтичні вироби, алкогольні напої, обладнання та їх частини [10].

Проте Україна також активно бореться з офшоризацією економіки. Вона перебувала в чорному списку FATF із 2002 до 2004 р., а потім знову потрапила туди в 2010 р. Проте сьогодні країна входить у регіональну групу за типом FATF.

Також спостерігається активна діяльність законодавчого спектру боротьби з уникненням оподаткування. Першими кроками стали законодавчі акти щодо фінансового моніторингу суб'єктами

первинного фінмоніторингу. За останні роки у цій сфері зроблено чимало інституціональних змін, створено:

- Національне антикорупційне бюро;
- Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру;
- Національне агентство з питань запобігання корупції;
- Державне бюро розслідувань;
- Вищий антикорупційний суд.

Важливою інституціональною зміною в Україні є ратифікація у 2019 р. угоди зі США щодо виконання податкових правил та застосування положень Закону США «Про податкові вимоги до іноземних рахунків» – FATCA.

Детально розглянемо структуру надходжень до зведеного бюджету України (рис. 6).

Відповідно до рис. 6, податок на доходи фізичних осіб становить близько 11% від усіх доходів, а податок на прибуток підприємств – близько 10%. Це значні показники, які відіграють вагомую роль у формуванні доходів України. Отже, можна стверджувати, що ухилення від сплати таких податків негативно і вагомо впливає на надходження до бюджетів.

Таблиця 1 – Обсяги грошових потоків шляхом експортно-імпортних операцій із послуг, пов'язаних із фінансовою діяльністю, через офшори за 2019–2020 рр., тис дол. США

Країни	2019		2020		Сальдо	
	Експорт	Імпорт	Експорт	Імпорт	2019	2020
Андорра	133,23	73,37	348,44	75,57	59,86	272,87
Антигуа і Барбуда	631,86	-	607,8	-	631,86	607,8
Багамські Острови	11069,9	6144,57	10873,5	78,12	4925,36	10795,42
Беліз	115788,3	26,27	7438,98	107,19	11551,98	7331,79
БВО	169503	974,85	155093	7110,69	1168528,35	147981,8
Маршалські Острови	29513,6	21,66	36040	219,16	29491,97	35820,8
Панама	23147,8	4728,51	22945,4	5601,84	18419,25	17343,56
Усього	349 787,7	11 969,2	233 347	13 192,6	1 233 609	220 154

Джерело: [9]

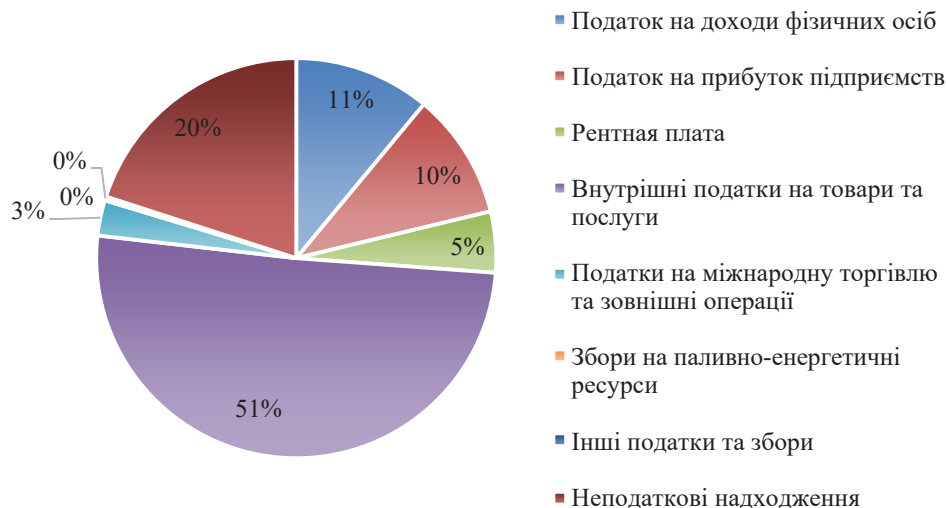

Рисунок 6 – Структура податкових надходжень до зведеного бюджету України за 2020 р.

Джерело: [9]

Однією з основних схем оптимізації оподаткування з використанням офшорів є реінвойсінг. Це формальне заниження оподаткованого доходу компаній тоді, коли основний прибуток від експортних і імпорتنних операцій припадає на частку саме офшорної структури, тоді як у підприємства, що знаходиться у країні оподаткування, відображається у звітності мінімальна частка прибутку. Обсяг цих схем становить 120–200 млрд грн, тоді як держава втрачає 22–36 млрд грн лише на переміщенні прибутку за кордон.

Висновки. Актуальною проблемою сьогодні стає необхідність деофшоризації економіки для її легалізації та забезпечення фінансової безпеки держави. Необхідно зазначити, що офшоризація стала загрозою не лише для української економіки, а й для економіки багатьох держав та для глобальної економіки. Саме тому в 2013 р. ОЕСР розробила план розмивання бази оподаткування та виведення прибутку з-під оподаткування (план BEPS), основним завданням якого є запобігання перетіканню капіталів до офшорних юрисдикцій. Понад 100 країн приєдналися до зазначе-

ного плану, зокрема й Україна. Варто зупинитися на чотирьох пунктах зазначеної угоди, що є обов'язковими для всіх країн-учасниць:

- спільна протидія недобросовісній податковій практиці;
- запобігання зловживанню певними положеннями договорів про уникнення подвійного оподаткування;
- гармонізація та оптимізація вимог щодо документування трансфертного ціноутворення;
- розроблення та підвищення ефективності механізму вирішення суперечок між державами, що стосуються питань оподаткування.

Окрім важливості дотримання зазначених положень, які сприятимуть деофшоризації економіки та її легалізації, необхідно вирішити проблеми, що спонукають суб'єктів господарювання вибирати офшорні юрисдикції, крім бажання зменшення податкового навантаження: захист майнових, інтелектуальних та інших прав, що порушуються в Україні, захист бізнесу від рейдерства, доступ до дієвих і надійних фінансових інструментів на міжнародному ринку.

Список використаних джерел:

1. Cabral, R., Mollick, A.V., & Saucedo, E. (2018) Foreign direct investment in Mexico, crime, and economic forces. *Contemporary Economic Policy*, 37, 68–85. DOI: 10.1111/coep.12401
2. Gupta, R., & Makena, P. (2020) Why must it always be so Real with tax evasion? *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 78, 304–308. DOI: 10.1016/j.qref.2020.04.006
3. Goel, R.K., Saunoris, J.W., & Schneider, F. (2018) Growth in the shadows: Effect of the shadow economy on U.S. economic growth over more than a century. *Contemporary Economic Policy*, 37, 50–67. DOI: 10.1111/coep.12288
4. Varnalii, Z.S. (2018) Offshorization is an institutional threat to Ukraine's national economic security and statehood. *Public management of Ukraine's economy in the face of threats to statehood: A collection of Panel discussions materials* (pp. 7–8). Kyiv: KNEU.
5. Karlin, M.I., & Borysiuk, O.V. (2016) *Financial offshore*. Lutsk: Vezha-Druk.
6. Економічна сутність та ділова мета: чому їх наявність важлива у правилах ТЦУ? *ВІСНИК*. URL: <http://www.visnuk.com.ua/uk/news/100019895-ekonomichna-sutnist-ta-dilova-meta-chomu-yikh-nayavnist-vazhliva-u-pravilakh-ttsu>

7. Оцінка обсягів прямих іноземних інвестицій, в яких кінцевим контролюючим інвестором є резидент (round tripping) за 2010–2020 рр. *Національний банк України*. URL: file:///C:/Users/1/Downloads/FDI_round_trippling_pr_2021-03-31.pdf
8. Official website of National Bank of Ukraine (n.d.). URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic>
9. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/>

References:

1. Cabral, R., Mollick, A.V., & Saucedo, E. (2018) Foreign direct investment in Mexico, crime, and economic forces. *Contemporary Economic Policy*, vol. 2, no. 37, pp. 68–85.
2. Gupta, R., & Makena, P. (2020) Why must it always be so Real with tax evasion? *The Quarterly Review of Economics and Finance*, vol. 5, no. 78, pp. 304–308.
3. Goel, R.K., Saunoris, J.W., & Schneider, F. (2018) Growth in the shadows: Effect of the shadow economy on U.S. economic growth over more than a century. *Contemporary Economic Policy*, vol. 7, no. 37, pp. 50–67.
4. Varnalii, Z.S. (2018) Offshorization is an institutional threat to Ukraine's national economic security and statehood. *Public management of Ukraine's economy in the face of threats to statehood: A collection of Panel discussions materials*. Kyiv: KNEU, vol. 3, no. 46, pp. 7–8.
5. Karlin, M.I., & Borysiuk, O.V. (2016) Financial offshore. *Lutsk: Vezha-Druk*, vol. 7, no. 37, pp. 50–67.
6. Economic Journal "VISNYK" (2020) «Economic essence and business purpose: why is their presence important in the rules of transfer pricing?». Available at: <http://www.visnuk.com.ua/uk/news/100019895-ekonomichna-sutnist-ta-dilova-meta-chomu-yikh-nayavnist-vazhliva-u-pravilakh-ttsu>
7. Official website of National Bank of Ukraine (2020) «Estimation of the volume of foreign direct investment, in which the final controlling investor is a resident (round tripping) for 2010–2020». Available at: file:///C:/Users/1/Downloads/FDI_round_trippling_pr_2021-03-31.pdf
8. Official website of National Bank of Ukraine (n.d.). Available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic>
9. Official site of the Ministry of Finance of Ukraine (2020) «Revenues of the state budget of Ukraine». Available at: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/>

Davidenko Nadiia, Voitsekhivska Svitlana

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

OFFSHORIZATION OF THE ECONOMY IN THE CONSTRUCTION OF FINANCIAL SECURITY OF UKRAINE

Features of modern development of economic systems are considered – intensification of processes of offshorization of economy that causes urgency of research subjects. The purpose of the study is to analyze the theoretical aspects of the offshore process and establish its impact on the financial security of the state. In the course of the research general and special methods, methods of theoretical generalization, dialectical cognition, abstraction, induction, synthesis, deduction, methods of statistical and economic analysis were used. The study analyzed the impact of round-tripping operations on foreign direct investment in Ukraine, the outflow of Ukrainian capital through offshore zones and pointed out the threatening volumes of offshoring of the modern economy. Approaches to eliminating the negative consequences of the operation of offshore zones are considered. The issue of motivation of capital flight from Ukraine is revealed. Theoretical analysis of the process of offshorization in the system of economic security of the state is carried out, the main reasons, advantages and disadvantages of this process for the state economy are established. Theoretical aspects of the offshorization process in the financial security system of the state are analyzed. The primary threats to offshoring for financial security and the state's economy as a whole have been identified. It was found that the bulk of the withdrawn capital is returned to the country's economy in the form of "round-trip" investments. The ratio of the amount of withdrawn capital and external debt of different countries is analyzed and it is established that Ukraine is one of the leading countries in this indicator. Recommendations for deoffshorization of the country's economy and ensuring its financial security are provided. The prospect of further research in this area is to identify at the current stage of the world economy the impact of offshore on the economic situation in some countries and on the company's business reputation, as usually the main purpose of offshore zones is to conceal property, tax evasion, illegal cross-border schemes and operations. On the other hand, further development of tax havens and offshore can lead to improved business processes of foreign economic activity, investment and capitalization, as well as the preservation of corporate assets and stability in risk management, however, only if transparent and flexible policies consistent with legislative base of the state.

Key words: offshore, offshore jurisdiction, offshore network, offshorization, capital, investments, reinvoication.

JEL classification: O17